

İLETİŞİMİN KAVRAMSAL ANLAMI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Prof. Dr. İnal Cem AŞKUN

İletişim sözcüğü, gerek dünyada gerek toplumumuzda, tıpkı yönetim gibi, yaşama insanın doğuşuyla girmiş, ancak kavramlaştırılması, içinde bulunduğumuz yüzyılın sonlarına kadar gecikmiş sözcüklerden olmuştur.

20. Yüzyılın sonuna doğru birbiriyle yarışırçasına hızlarını arttıran teknolojik ve toplumsal gelişmeler, kuşkusuz onları dengelemeye çalışan bilimi de yeni alanlara ve devingen boyutlara sokmaktadır. Önce Mühendislikte «kominikasyon» terimiyle Türkiye'ye giren, sonra basın-yayın alanının «haberleşme» kavramıyla birleşerek İLETİŞİM adını alan bilim alanı, günümüzde toplumsal ve kültürel gelişmenin hem yaratıcısı, hem geliştiricisi olan çağdaş kavramların başında gelmektedir.(1)

Gerek bilim alanında, gerek toplumsal yaşamın tüm katmanlarında sık sık kullanılır duruma gelen «iletişim» sözcüğünün, kavram olarak ne gibi anlamları içerdiğinin üzerinde durulması; kuşkusuz böyle bir kavramın üzerine kurulacak düşünce yapılarının

(1) İNAL CEM AŞKUN, «İşletmecilik ve İletişim», Eskişehir İTİA Dergisi, C.XVIII, Ocak 1982, s. 1, s. 1.

daha sağlıklı olmasına katkıda bulunacaktır. Sözcükler kavramsal incelemelerin dışında tutulduğunda; o vakit «sanki genellikle kapsamları biliniyormuş» gibi sakıncalı bir durum ortaya çıkacaktır ki; bu da içinde «iletişim» sözcüğü de olmak üzere hergün kullanılan birtakım sözcüklerin anlam yapılarında «kavram kargaşasına» ortam hazırlayabilecektir. En azından «iletişim» sözcüğünde bunun ortaya çıkmaması için sözcüğün kavramsal anlamı üzerinde, ulaşılabildiğimiz kaynak ve görüşler de nelerin söz konusu edildiğini incelemeyi yararlı bulduk.

Bu konuda örneğin «İletişim Kuramının Temelleri» adlı bir kaynağın girişinde şu açıklamalara yer verilmiştir(2):

1950'lere kadar iletişim kuramına daha çok teknik nitelikte bir bilgi kuramı şeklinde bakılmıştır. Aslında bilgi kuramcılarının amacı telefon, radyo gibi sistem oluklarıyla (kanallarıyla) iletiler biçiminde aktarılan bilginin niceliğini (miktarını) ölçmektir. Sonra iletişim kuramı adı altında çoğu kez bilgi kuramını psikolojiye uygulama çabaları görüldü. Ancak beklendiği gibi, telefon türündeki seçici olmayan sistemler üzerinde geliştirilen yöntemlerin; son derece seçici nitelikteki insan bilgi aktarımı ve alımındaki çalışmalarda özellikle verimli bulunmadıkları ortaya konmuştur. Bununla beraber, bilgi kuramının psikolojiye uygulanmasından çıkan kavramlar; davranışsal olarak ayarlanmış bileşik (sentetik) insancıl bir iletişim kavramına gereksinim duyulduğunun altının çizilmesine yardımcı olmuştur. Sonuçta çok sayıda kitap, bilimsel yayın, meslek birliği, akademik ders programı; «iletişim kuramı» terimini yüksek düzeyde disiplinlerarası, davranışsal bir yaklaşımın gereği olarak; insancıl iletişimin devamlı süreçleriyle ilgili araştırma alanlarında kullanmaya başlamıştır.

Son dönemlerde, insancıl iletişime ilişkin bilimsel araştırmalarda büyük bir artış görülmüştür. Böyle bir patlamanın nedeni, «iletişim» teriminin durmaksızın genişleyen kullanılışı ve çok sayıda bilimsel disiplinin iletişim alanında kendilerinin de payı olduklarını açıkça duyurmalarıdır. Fizığe bağlı bilim dalları, iletişim alanına, sibernetik başlığı altında çıkan, alt teknik alanlarla, bilgi ve genel sistem kuramlarından katkıda bulunmaktadır. Sosyal bilimler; antropologların kültürü iletişim olarak tanımlayan

(2) KENNETH K. SERENO - C. DAVID MORTENSEN, *Foundations of Communication Theory*, Harper and Row Publishers, N.Y., 1970, S. IX-1

kapsamlı açıklamalarıyla karşılaşmışlar; öte yandan iletişimi birey ve grup arasındaki eylem biçiminde tanımlayan sosyal psikologlar; konuya ileri düzeyde uzmanlaşmış bir biçimde yaklaşmışlardır. Sosyal bilim yelpazesinin (spektrumunun) ucunda, dilin yapısı üzerindeki çalışmalarını iletişim biliminin bir bölümü sayan dilbilimciler yer almıştır. Psikolojinin alan çizgileriyle kesişmiştir.(3)

İletişim kavramı üzerine yapılmış ayrıntılı bir çalışmada önce, bu sözcüğün hem açık, hem kapalı bir nitelik gösterdiği üzerinde durularak; insanlar arasında karşılıklı anlayışın bulunduğu bir ortamda iletişim sözcüğünün açık bir kavramı içerdiği ileri sürülebilirken; böyle bir anlayışın olmadığı yerde kavramın kapalı bir biçime dönüştüğü savı ortaya konmaktadır.(4)

Kavram olarak iletişimi tanımlama çabasının gösterildiği söz konusu çalışmada, bunun birkaç ulamda (kategoride) yapılması öngörülmektedir.

Birinci ulam veya gruptaki tanımlar sürecini, bir kimsenin düşünerek, bilinçli olarak bir yanıt elde etme yönünde, dürtülerini ortaya koyduğu bir etki-tepki ortamıyla sınırlandırmaktadır. Bunun yanında ikinci ulamdaki tanımlar ise bir dürtü ya da iletişimin aktarılmasında herhangi bir yanıt elde etme gereksinmesi dışında etki-tepki olgusunu içeren iletişim alanını kapsamaktadır.(5)

Birinci ulamdaki iletişim sözcüğünün anlamı, günlük kullanışa girer ki, sözlüklerdeki tanımlar aşağı yukarı bunu yansıtır. Bunlara göre **iletişimde bulunmak**; «söylemek, karşılıklı ilişkiye geçmek, nekletmek, bilgi vermek, konuşmak, vb.» anlamlarına gelmektedir. **İletişim** ise çoğu kez «sözcükler, harfler, iletilerle (mesajlarla) ilişki kurmak; düşünce ve kanıları, toplantı veya diğer araçlar, karşılıklı konuşma, yazışma yoluyla değiştirme olgusu» biçiminde tanımlanmaktadır.

Öte yandan **İletişim sürecini** anlamada «A,B ile C,D olduğundan (kanalından) E'nin etkisiyle iletişimde bulunur. Bu harfler bir dereceye kadar bilinmez. Süreç onların herhangi biri veya bileşimi ile çözümlenebilir» açıklaması öne sürülebilmektedir. Başka bir görüşte söz konusu süreç; «ileten kişinin, iletilenlerin davranışla-

(3) A.g.k; s. 1.

(4) THOMAS R. NILSEN «On Defining Communication» Derleyen: SERENO MORTENSEN, s. 15.

(5) Ayrıntılı açıklamalar için bkz: A.g.k, s. 16-24.

rını değiştirme için çoğu kez sözlü olarak uyarımda bulunması» biçiminde tanımlanmaktadır.(6)

Bununla birlikte, iletişimi davranış olarak inceleyen yaklaşımlarda, bu **davranış**; herhangi bir araç olsun veya olmasın, insanın bir eylemi, başkasını etkileyici biçimde kullandığı; karşı-sındakinin de böylece etkileyenin yaşantısını (tecrübesini) algıladığı; en yalın karşılıklı konumda bulunma durumunu ortaya koymaktadır. Burada birinci kişinin açık eylemi; bağıntısı veya anlamı iki katılımcı için aynı kalan bir **simge** rolü oynamakta, sonuçta her ikisi ortak bir yaşantı (tecrübe) edinmektedir. Bunu «iletişimsel davranış» terimiyle açıklayanlar vardır. Burada dikkat karşılıklı davranış süreci üzerinde toplanmaktadır.(7)

İletişimi etkileşim olarak ele alan başka tanımlarda, özellikleri arasındaki ayrımlara dikkat çekilmektedir. Bu yaklaşımı öne sürenlere göre; iletişim terimi geniş anlamıyla birlikteliğin kurulması durumunu kapsar. Buna belli bir varlığı ortak kılma da denilebilir. Sözelimi kalorifer ile ısınma düzeninde, «radyatör» sıcaklığını çevredekilere yayarak iletir ve dolayısıyla bunu ortak kılan sürece yarayan herşey, bir iletişim aracı olur. Kendi amaçlarımız açısından, iletişim ortaklaşa uyarımda bulunmayı sağlamak için imlerin (işaretlerin) kullanılmasıyla sınırlı olacaktır. Ancak ister imler veya başka araçlar kullanılsın; ortaklaşa bağıntılar; her zaman «ortak kılma» olarak bilinecektir.

Buna göre bir kişinin sınırı, başkasını da kızgınlığa itebilir ve imlerde ortaklaşa bir durum görülmeyebilir. Böyle bir olguya «ortak kılma» (communization) denilen görüşte; birinin kızgınlık göstermesinin başkasında da aynı duruma yol açmasına «iletişim» denilmektedir.

Başka bir tanımlama çabasında ise şu açıklamaya yer verilmektedir.(8)

«İletişim sözcüğünü imler (işaretler) ve simgeler yoluyla etkileşimde bulunmak için kullanacağız. Simgeler, jestler, resimler; plastik, sözel veya yanıt verecek kişinin özel koşullarının yokluğunda; simgenin kendisi tarafından çağrıştırılmayacak bir davranışı

(6) A.g.k. s. 17.

(7) A.g.k.

(8) A.g.k. s. 18.

dürtücü nitelikte başka bir şey de olabilir. Bu nedenle iletişim, etkileşimin altında bir yan ulamdır (kategoridir). Şöyleki; etkileşim biçimi simgeler aracılığıyla meydana gelir.»

Bu görüşte, tanımın belli yeterlikler konusu yapıldığı ileri sürülmektedir. Burada iletişim ile sadece bağıntı veya etkileşim arasındaki farkları, ister sözel ister başka türlü olsun, ayırmak önemlidir. Doğru toplumsal iletişim; geçici olarak, kişinin kendisini simgesel anlamda bir başkasıyla; iletişimin ilgili bulunduğu özel durumu dikkate alarak; bir tutması anlamına gelmektedir. Bu açıdan doğru iletişim, gerilimi (basıncı) düşüren veya anlayışa yol açan; imler ya da simgelerle etkileşim türüdür. Gerilimi arttıran benzer etkileşim de iletişimdir. Ancak farklı düzeydir. Bu durum değişik bir simgesel kimlik bildirimini kapsamaktadır.(9)

İkinci ulam (kategori) veya grup tanımlarda iletişime ilişkin durumlarda, ortaya bir yanıt koymak için niyete ya da isteğe bağlı bir dürtü aktarımı yapılmamıştır. Örneğin böyle tanımların birinde, «açık» ve «kapalı» iletişimden söz edilmiştir. Açık olanda, geleneksel anlamda, insanlar arasında ortak anlayışı sağlamada dilin kullanılışı üzerinde durulmuştur ki, birinci ulamdaki (kategorideki) veya gruptaki tanımlar arasına girmektedir. Kapalıda ise, daha çok bilinç dışı davranış simgelerinin ve kişinin kültürüne bağlı yorumu öne geçmektedir ki bu tanım ikinci ulamdakiler içinde yer almaktadır.(10)

Başka bir görüşte «dolaysız», «dolaylı» iletişim terimleri kullanılmıştır. Birinci ulam veya gruptaki tanımlara giren «dolaylı» iletişim; bir kişiden başkasına giden, içindeki herhangi bir şeyin simgelere çevrildiği süreç olurken; «dolaysız» iletişim; insanların bir başkasıyla özdeşleşmenin (identification) işlevi (fonksiyonu) olmaktadır ki, bu simgesel bir aracı bulunmayan iletişimdir; başka deyişle bir yaşantının (tecrübenin) özdeş kılınmasıdır.(11)

Benzer bir tanımlamada, birisi başkasından belli izlenimler edindiği zaman, ikincisi birincisine birşeyi iletmektedir, denilmekte ve örneğin bahçesinde çöp toplanmasına izin veren adam; bu

(9) A.g.k.

(10) A.g.k. S. 19'dan: EDWARD SAPIR, «Communication», *Encyclopedia of the Social Sciences*, New York, The Macmillan Company, 1933, Vol. IV, s. 79.

(11) NILSEN, s. 19'dan: BAKER BROWNELL, *The Human Community: Its Philosophy and Practice for a Time of Crisis*, New York, Harper and Brothers, 1950, s. 240.

nu bilsin veya bilmesin komşusuna birşey iletir açıklaması getirilmektedir.(12)

Bazı görüşlerde,il etişim terimi, insan dışı etkileşimleri de kapsayacak biçimde, geniş tutulmuştur. Örneğin bunlardan birinde; iletişim için «..geniş, yöneylemsel (operational), davranışçıl (behavioristic)» denildikten sonra; iletişim bir dürtüye (stimulus) organizmanın ayırddedici yanıtıdır (response)... Buna göre iletişim çevresel bir rahatsızlık (dürtü) organizma üzerine baskı yaptığıında meydana gelir ve organizma buna bir karşılık verir (ayırddedici yanıt-discriminatory response). Eğer dürtü organizmaca yokumsanırsa, iletişim söz konusu olmaz. Deneme bir çeşit ayrımcı tepkidir. Bir yanıt almayan ileti, iletişimde yer almaz» görüşü öne sürülmektedir.(13)

Bu tür tanımlamaların son aşamasında, iletişimin kapsamına makinelerin etkileşimini alan bir görüşle de karşılaşlmıştır.(14)

«İletişim sözcüğü burada, bir zihnin diğerini etkileyecek tüm genyöntemleri kapsayacak en geniş anlamıyla kullanılacaktır... Bir bakıma bunun içine bir mekanizmanın (diyelim ki bir uçağı izleyecek ve beklenen uçuş konumlarını hesaplayacak otomatik aygıt) başka mekanizmayı (sözgelimi bu uçağı kovalayan güdümlü füze) etkilediğı durumu genyöntemleri de kapsayacak daha geniş bir iletişim tanımı alınabilir».

İletişim kavramına ilişkin tanımlamaları iki ulamda (kategoride) toplayan çalışmada; bunlara yaşamdan somut örnek olabilecek bazı olaylar öne sürülmektedir. Konunun açıklığa kavuşması bakımından bunları aktarmayı uygun görmekteyiz.(15)

Sözgelimi, masalarında birtakım kişilerin çalışmakta olduğı bir işyeri düşünelim. Öğleye doğru işyeri sahibi özel bürosundan çıkıp, bir görevliye kısa süreli konuşma yapsın. Konuşmanın konusu da, işyeri sahibinin daha önce görevliye hazırlamasını istediğı rapor olsun. Burada hemen işveren ve işgören arasında bir ile-

(12) THEODORE M. NEWCOMB -*Social Psychology*, New York- The Dryoan Press, 1950, s. 269.

(13) A.g.k. S. 20'den: S.S.STEVENS, «Introduction: A Definition of Communication», *The Journal of A coustical Society of America*, XXII, November, 1950, s. 689.

(14) CLAUDE E. SHANNON-WEAVER, *The Mathematical Theory of Communication*, The University of Illinois Press, 1949, s. 95.

(15) Ayrıntılı bilgi için bkz: NILSEN, s. 20-22.

tişimin meydana geldiğini söyleyebiliriz. Yine aynı kesinlikle iletişimin başarılı olduğunu da belirtebiliriz. Raporun istenilen biçimde, her ayrıntısına uygun olarak hazırlanıp, hazırlanmaması başka deyişle çok başarılı olmaması; iletişimin bulunmadığını değil, sadece bazı yanlış anlamaların olduğunu gösterir.

Şimdi de, işyeri sahibinin (patronun) odayı adımladığını, çevresine şöyle bir göz attıktan sonra, hiç söz etmeden veya yanıt alacak bir davranışta bulunmadan, kendi bürosuna dönmüş olduğunu varsayalım. Bu durumda örneğin, görevliler, işyeri sahibinin herkesin çalışıp, çalışmadığını denetlemek istediğini düşünebilir. Bundan başka, patronun kendilerini gözlemekte olduğu yanında onları hiç düşünmediği gibi bir kanıyı da paylaşabilirler. Yine aynı şekilde; eğer patronun ortaya çıkacağını beklerlerken; o da bunu yapmamışsa; böyle bir durum da belli yanıt ya da tepkileri çağrıştıracaktır.

Üçüncü olarak; daha ileri düzeyde bir olayı ele alalım. Diyelim ki, bir görevli büyük şema üzerinde çalışıyor durumda olsun. Masası çalışmaya pek elverişli bulunmayacak biçimde küçüktür. Alan darlığı verimliliği düşürmekte; çalışmasını çok daha zorlaştırmaktadır. Bu durumda görevli kişi, düş kırıklığı ve kızgınlık gösterebilir. Dahası söz konusu küçük masasının saygınlığını azalttığını; bunun kendisine verilen değerini küçüklüğünün göstergesi olduğunu düşünebilir. Öte yandan başka birisi de, oturduğu sandalyeyi rahatsız bulabilir. Çevresine uyum sağlamak için durmadan eğilip, bükülme durumunda kalmasının; işyeri sahibinin, çalışanlarının rahatına, saygınlığa pek az ilgi duyduğunun kanıtı sayabilir.

Örnek olarak verilen tüm bu olaylarda; yukarıda birinci ve ikinci ulamdaki iletişim tanımlamalarının kapsamına giren durumlar vardır. Sözgelimi, işyeri sahibinin bir görevliden rapor istemesinde; diğerleri açısından davranışı etkilemek için düşünülmüş bir işaret veya simge kullanımı yoktur. Ancak yanıt alma amacıyla etkileme vardır; düşünce alışverişi vardır. Büro kültürünün sezgisel davranış yorumu ile bilinçsiz benzeşimi yürürlüktedir. Ayrıca insanların bir başkasıyla özdeşleşmesi anlamında dolaysız iletişim de söz konusudur. Öyle ki; bununla işletmeye karşı ortak duygularını da dile getirebilmektedirler. Bunun karşısında eğer işyerinin yönetimi; bazı işgörenlerin, kendilerinin düşündükleri kadar önemli olmadıklarını onlara anlatmak istiyorsa; böyle bir ile-

tişimde küçük masa, rahatsız sandalye gibi araçları kullanabilmektedir.

Kuşkusuz genelde, «iletişimsel» olarak tanımlanan olgularla, olmayanlar arasında kesin bir sınır çekilmeyecektir. İletişimin araçları ile dış dünyanın kiler arasında da belirgin bir çizgi yoktur. İletişimi tanımlama sorunu, biraz «öğrenimi» tanımlamadakine benzemektedir. Bir bakıma, tüm öğrenme deneyimleri. **öğrenim-seldir.** Ancak hızlı ve kazançlı bir öğrenme için belli öğrenme koşulları düzenlenir. Genelde «öğrenim» terimi, söz konusu koşullar altındaki uygulamayla sınırlanır. Başka deyişle geleneksel anlamda geleneksel anlamda öğrenim, onun ayrılmaz parçası bulunan diğer deneyim alanlarıyla işlevsel ilişki içinde görülmektedir. İletişimde de aşağı yukarı böyle bir durum vardır. Özellikle, konuşma dediğimiz iletişim sürecinde bu çok iyig görülmektedir.(16)

İLETİŞİM KAVRAMINA BAĞLI TOPLUMSAL İŞLEVLER

İletişim kavramının kapsamına giren konulara bakıldığında, bunların birey ve toplum arasında gidip, gelen; bazan bireyde, bazanda toplumda yoğunlaşan bir özellik gösterdiği gözlenmektedir.

Bir çekicinin (kamera) geniş ve dar açılar ile uzayar (zoom) devinimlerini (hareketlerini) andıran bu durumda; örneğin ruhbilimciler ile iletişimin daha çok bireysel işlevleri üzerinde dururlarken; siyaset bilimciler, toplumbilimciler ve economiciler geniş açılı merceklerle, iletişimin değişik toplumsal işlevlerine ilişkin kuramlarını öne sürmüşlerdir.(17)

Sözgelimi bir siyaset bilimci iletişim kavramına giren şu üç toplumsal işlevi belirtmiştir.(18):

- 1 - Çevrenin gözetimi
- 2 - Çevre karşısında farklı toplum kesimlerinin bağıntısı (korelasyonu)
- 3 - Bir kuşaktan diğerine toplum kalıtının (mirasının) geçirilmesi

(16) Bu konudaki ayrıntılı yorum ve açıklamalar için bkz: A.g.k. s. 22-24.

(17) WILBUR SCHRAMM-WILLIAM E. PORTER; **Men, Women, Messages and Media**; Harper and Row Publishers, New York, 1973, s. 26.

(18) A.g.k. s. 26'dan: H.D.LASSWELL; «The Structure and Functions of Communication in Society».

Söz konusu üç toplumsal işlevin, üç gruptaki uzman ya da meslek adamının yaşamında önem taşıdığı ayrıca vurgulanmıştır. Bunlar sırasıyla diplomatlar, ateşeler, yabancı ilişkilerinde görev yapanlar ki; hepsi çevre konusunda deneyimlidir; toplumun iç tepkilerini dile getiren yazarlar, gazeteciler, çeşitli kesimlerin konuşmacıları ile toplumsal kalıtı (mirası) kuşaktan kuşağa geçiren aile ve okullardaki eğiticilerdir.

Toplumda iletişimin gördüğü işlevler kısaca ÇİZELGE-1'deki biçimiyle ortaya konabilmiştir.(19) Çizelgedeki işlevlerin herbirinin **içe** ve **dışa** doğru bir görünümü bulunmaktadır. Aslında bu durum tüm iletişim türleri için geçerlidir. Şöyle ki; biri bilgi arar veya verirken; bir diğeri bilgiyi alır ve süreçler. Bunu açıklamada ÇİZELGE-1'de düzenlenen **iletişimin görünümleri** öne sürülmüştür.

Söz konusu çizelgeyi düzenleyen görüşe göre; toplumsal arar (sosyal radar) benzetmesi pek kötü sayılmaz. Gece sis içinde yol alan bir geminin kaptanı, nerede olduğunu bilmelidir. Ayrıca; dışarıdaki kimdir? Güvenli limanlara giden deniz yolları hangileridir? Bu duruma benzer olarak hepimiz her yıl daha büyüyüp, karmaşıklaşan bir çevreyi gözetim altında tutabilmekteyiz. Şöyle ki; oradaki kimdir? Dost mu, düşman mı? Yerli mi, yabancı mı? Tehlikeli mi, yararlı mı? Hepimizin içinde yaşadığımız toplumun, onun kültürünün bir parçası olduğumuz biçimindeki bağlılık ile çevremiz ve yaşam modellerimizle bir dereceye kadar uyum ve kararlılık içinde olduğumuz duygusuna gereksinimiz vardır.(21)

Aynı görüş doğrultusunda, ilkel insanların da mağaralarında soğuğa ve tehlikeye karşı bir araya toplanarak aşağı yukarı aynı nitelikte şu soruları sordukları belirtilmektedir: Neredeyiz? Dışarıdaki kimdir veya nedir? Bu sorulara bağlı olarak kuşkusuz karanlıktaki tehlikeleri, ne gibi durumların olduğunu kendilerini neleirin tehdit ettiğini öğrenmek istemişlerdir. Düşmanlar var mı? Vahşi hayvanlar dolaşılıyor mu- gibi sorular bu olgunun içinden doğal

(19) SCHRAMM-PORTER, s. 28.

(20) A.g.k.

(21) A.g.k. s. 28-29. Aynı kaynakta bu görüşü desteklemek üzere tarihçi ARNOLD TOYNBEE'nin sık sık, yeni bir yere gittiğinde, oranın bir haritasını eline geçirip, nerede bulunduğunu öğreninceye kadar çok huzursuzluk duyduğundan söz edilerek; bizlerin de her gün çalışma haritalarımızı gözden geçirip; güncelleştirmek; bulunduğumuz yer ya da yaşantımızla ne kadar bağıntımızı zayıf görürsek; o kadar toplumsal ararımıza (sosyal radarımıza) bağlı kalacağımıza dikkat çekilmektedir.

olarak çıkmaktadır. Benzer durum, yetiştiğimiz veya yeni girdiğimiz çevrede de söz konusu olmaktadır. Buralarda da arkadaşlıklar, dostluklar ararız. Bizim tehlikeli veya yararlı olabilecek yerleri belirleriz. Başka deyişle toplumsal ararın (radarın) gösterdiklerini yorumlayıp, kendi haritalarımızı yaparız. Eskinin Taş Devri insanları, çevreyi gözetlemek üzere bir tepeye gözcü koyarlarmış. Bugün kendi haritalarımızı yapmak için özkişisel ile-

CİZELGE-1 : İLETİŞİMİN TOPLUMSAL İŞLEVLERİ

SIYASAL DÜZEN	EKONOMİK DÜZEN	GENEL TOPLUM DÜZENİ
Genel Gözetim -Bilgi toplama.	Kaynaklar ve alım satım işlerine ilişkin bilgi	Toplumsal düzgü-ler (normlar), roller, vb. ilişkin bilgi ile bunların onayı veya reddi.
Uyumlaştırma (Koordinasyon) -Bilginin Yorumu; politika yapımı, yayılması, yürütülmesi-	Bilginin yorumu; ekonomi politikasının düzenlenmesi; piyasanın işleyiş ve denetimi	Kamu anlayış ve iradesinin uyumlaştırılması ile toplumsal denetimin çalıştırılması.
Aktarma -Toplumsal kalıtın, yasa ve geleneklerin kuşaklara geçirilmesi	Ekonomik davranışı sağlama	Toplumsal düzgülerin ve rol beklentilerinin toplumun yeni üyelerine aktarılması (geçirilmesi)
—	—	Eğlenme (Boş zamanı değerlendirme, iş ve sorunlar karşısında yorgunluk çıkarma, değişik öğrenmeler ve toplumsallaşma)

ÇİZELGE-2 : İLETİŞİMİN GÖRÜNÜMLERİ

İŞLEV	DIŞA DOĞRU GÖRÜNÜM	İÇE DOĞRU GÖRÜNÜM
Toplumsal arar (radar)	Bilgi bulur, verir	Bilgi alır
Yürürlüğe koyma, karar-yönetim	İnandırır, komuta eder	Yorumlar karar verir
Öğretim	Bilimsel bilgi (knowledge) bulur, öğretir	Öğrenir
Eğlence	Eğlenir	Hoşlanır

tişinimize ve tepeleri gözden geçirmek için de kitle iletişim araçlarına bağlı kalmaktayız.(22)

Toplumsal arar (radar) davranışı bir yönüyle oldukça özel bir konum ortaya koymaktadır. Şöyleki; tüccar kentteki fiyatları; çiftçi ekime başlayacağı günlerde havaların durumunu; bir genç de yeni tanıştığı kızla çıkıp, çıkamayacağını öğrenmek istemektedir. Öte yandan söz konusu davranış, bir diğer yönüyle de çok genel bir durumu göstermektedir. Sözgelimi; gazete eksikliğinde bazı kişiler rahatsızlık duymakta, çünkü kendi ararlarıyla alışılmış belirtileri kaydedememektedirler. Bu konuda kendisiyle görüşülen bir ev erkeği; haber yerine karısını izlemek zorunda kaldığından yakınırken; bazı ev kadınları da bulmaca çözmek yerine kocalarını izlemek durumunda kaldıklarından yakınmışlardır. Aslında biraz altı karıştırıldığında, bu yakınmaların gerisinde kişilerin dış dünyaya kapalı olduğu; ellerine gazete geçtiğinde de onun sadece başlıklarına göz atıp; pek seyrek olarak ilgilerini çeken bir yazıyı başından sonuna okudukları gerçeğinin yer aldığı gözlenmiştir. Yine aynı şekilde, ailelerinden, kendi arkadaşlarından uzakta kalmış yaşlı kimselerin de, çevrelerinde konuşacak pek az insan bulduklarından çevrelerinde olan bitenle bağıntı kurup, yaşamla ilişkilerini sürdür-

(22) A.g.k. s. 29.

mek için çoğu kez kitle iletişim araçlarının düğmelerini çevirdikleri görülmektedir. Burada da, yaşlılar söz konusu araçlardan aldıkları haberler ve bilgilere ilişkin olaylara katılmadıkları halde böyle bir tutumla yalnızlığın ve yabancılaşmanın, soğuk, karanlık yüzüyle savaşıma girmektedir (23).

Buraya kadar açıklamalardan görüldüğü gibi, toplumsal arar olarak iletişimi hepimiz değişik biçimlerde kullanmaktayız. ÇİZELGE-2'deki konumuyla, iletişim «Yürürlüğe Koyma» amaçları için de kullanılmaktadır. Günlük yaşamımıza bir göz atarsak, başkalarından istediğimiz davranışları sağlamada başka yöntemler yerine iletişime başvurduğumuz açıkça görülmektedir. «Ayşe hanım size Bir mektup yazdırmak istiyorum»; «Ahmet efendi dışarı çık da, bana gazeteyi getir»; «Lütfen şekeri bu tarafa geçirirmisiniz»; «DUR.», «15-18 arası Sola Dönüş Yapılmaz»; «Oyunuzu erken seçim için kullanın»; «Çöp böceği olmayın», «İşi Olmayan Giremez», «Yasak Bölge»; «Haydi sinemaya gidelim» gibi söz ve uyarılar başkalarına istediklerimizi yaptırmada, fiziksel güç veya daha açık ödülleri öne sürme gibi çabaların yerine geçmektedir.

ÇİZELGE-2'de yer alan yürürlüğe koyma (manipulative) iletişiminin diğer bir yönü de **Karardır**. Bazan bu, şekeri geçirmek kadar, çabayı gerektirmeyecek kolaylıktadır. Ancak, sırasında bir seçimde oy kullanmak, bir evliliğe karar vermek gibi, zorluklar da içerebilir (24).

Karar ve yürürlüğe koyma (başka deyişle uygulama) bir madalyonun iki yüzü gibidir. Önemli bir karar, genellikle rekabete dayana uygulamanın sonucu olurken; başkalarını kapsayan karar ise yürürlüğe koymada bazı çabaları gerekli kılacaktır. Bunların her ikisi birlikte bir tür **iletişimin yönetimi** olgusunu ortaya koymaktadır (25).

ÇİZELGE-2'de görülen başka iletişim uygulama alanı **öğretim** olmaktadır. Söz konusu olan, öğretmenin sınıfta yaptıkları ile buna karşı öğrenci davranışlarını, sadece birtakım açıklamaların yapılmasını değil; rehberliği, sorun çözme uygulamalarını da kapsamaktadır. Kuşkusuz böyle bir kapsamda sınıf içinde olanlar yanında, okul dışındakiler de yer almaktadır. Sözelimi birisine evi-

(23) A.g.k.

(24) A.g.k. s.30.

(25) A.g.k.

mizi tarif ederken; en iyi hangi yoldan gidebileceğini söyleriz. Çocuklara, «lütfen», «günaydın» diyebilmeyi, sofrayı kurup, yataklarını yapmalarını öğretebiliriz. Öte yandan, gülmeyerek veya yanıt vermeyerek, bazı kimselere, her yerde kaba şaka yapılmayacağını anlatabiliriz ki, burada ÇİZELGE-2'de yer alan yürürlüğe koyma ve öğretim birbirine çok yaklaşır. Yeni bir makine almışsak, kullanma kılavuzunu okuruz. Bir yol haritasından gideceğimiz kamp yerini bulabiliriz. Bu durumda da toplumsal arar (sosyal radar) ile öğretim yakınlaşması söz konusu olur.

Aynı şekilde gelir vergisini beyannamesi ve doldurma kılavuzu hem öğretici, hem yürürlüğe koydurucu niteliktedir. Bütün bunlardan görülmektedir ki, iletişim uygulama alanları birbirleriyle geçişme eğilimindedir. Ayrıca ilgili tüm davranış biçimlerinin içine çoğu kez **eğlence** de karışır. Örneğin «hatip» dediğimiz kimseler, topluma karşı konuşmalarını mizah ya da birtakım fıkra ve öykülerle daha hoşnutlukla dinlenir, duruma getirirler. Böyle bir tutum, öğretmen davranışlarında da geçerlidir. Günümüzde özellikle kitle iletişim araçlarıyla yapılan çeşitli yayınlarda; öğreticilik yanında, bazan daha ileri düzeyde eğlendirici iletilere ağırlık verildiği izlenmektedir (26).

Kuşkusuz tüm bu işlevler; insanın ve toplumların yeryüzünde görünüşünden günümüze kadar; farklı kurumların bunları yerine getirmesine karşın, yine de güçlkle değişmiştir. Bunların arasında genişletilmiş, meslekleştirilmiş kamu yönetimleri, biçimselleştirilmiş (resmileştirilmiş) okul sistemleri ve kitle iletişim araçları özellikle dikkati çekmektedir. Şöyleki, hükümetler şimdiye kadar yaptıklarını sürdürmekte; okulların genç insanları onları anne babaları ve ustaları gibi toplumsallaştırmakta; kitle iletişim araçları kişisel iletişimin uzantısı olmaktadır. ÇİZELGE-3 bu haritanın nasıl değiştiğini göstermektedir (27).

Acaba böyle bir iletişim işlevleri haritası, iletişen canlı olarak bize neyi göstermektedir? Yaşamın içinde, sürekli iletişim ilişkisiyle yolalmaktayız. Biz bunu; kendi kişisel ararımız (radarımız) olarak toplumsal çevrede ilişkilerimizde güven, rehberlik ve yeni olanı aramakta; aynı zamanda başkalarına kimliğimiz ile ilişkilerdeki anlayışımızı benimsetmekte kullanmaktayız. İletişim bizim,

(26) A.g.k. s. 31.

(27) A.g.k. s. 31-32.

karar alma ve başkalarını inandırıp, eyleme geçirmede yönetim aracımız olmaktadır. Küçük yaşam yolumuzda, toplumun daha büyük karar alma programına katılmakta; sonra toplumun kararlaştırdığı ve bizden beklediği şeyleri ortaya koyan uyarıları alıp, yorumlayıp, tepki göstermekteyiz. Özellikle toplumun yeni üyelerine bilgi, beceri, yaşayış düzgülerini (normlarını) aktarmaktayız ki; her yıl dünya yaşamına giren bu «barbarlar» sınıfının 20 yıl içinde toplumsallaştırılıp, kendilerinin yararlı grup üyeleri olarak, birlikte güven içinde yaşanabilen, birtakım sorumlulukları yüklenebilecek düzeye gelecek kişiler olmaya hazır duruma getirilmeleri gerekmektedir.

ÇİZELGE-3

İLETİŞİM İŞLEVİ	SÖZLÜ ORTAMDA (Oral Society)	ARAÇLI ORTAMDA (Media Society)
TOPLUMSAL ARAR (Sosyal Radar)	Kişisel ilişki, göz-cüler, çığırtkanlar, toplantılar, pazarlar, vb.	Kişisel ilişki, haber araçları
YÖNETİM	Kişisel etki, önderler, kurullar	Kişisel etki, önderler, kamu yönetimi kurumları ve hukuk, görüş ortamları, (kamuyu)
ÖĞRETİM	Ailede, uzman yanında, çıraklıkla öğretme	Ailede ilk toplumsallaşma, öğrenim düzeni, öğretime ve yakın ilgiye bağlı araçlar
EĞLENCE	Balad söyleyenler, dansçılar, öykü anlatanlar, grup katılımı	Yaratıcı ve uygulamalı sanatlar, eğlence araçları